

УДК 37.013.-047.22:37.0113-52

Андрій Крижановський

КОМПОНЕНТИ І ПОКАЗНИКИ СФОРМОВАНOSTІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Перехід до інформаційного суспільства вносить свої зміни в усі галузі життєдіяльності людини. Нині майбутній вчитель початкової школи повинен: мати безперешкодний доступ до різноманітних джерел інформації за рахунок професійного використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) і технічних засобів; уміти своєчасно, швидко та якісно обробляти великі об'єми інформації; оптимально вибирати методи проведення занять із використанням засобів веб-технологій; вміти аналізувати та використовувати веб-ресурси у педагогічній діяльності; володіти здатністю до професійної мобільності, соціальної активності; вміти швидко й ефективно приймати рішення; мати здібності до постійного самовдосконалення, самореалізації, саморозвитку. Тому, на думку, Я. Сікори, «одним із головних завдань підготовки майбутнього педагога є перетворення особистості студента в учителя-професіонала, що потребує ефективних шляхів організації навчально-виховного процесу у ВНЗ на основі професійної ідентичності особистості та професії, професійної компетентності та творчості» [9, с. 49].

Одним із важливих критеріїв професійної підготовки майбутніх учителів нині є їх професійна компетентність, про що зазначають у своїх роботах Н. Бібік, І. Зимня, В. Коваль, Л. Коваль, А. Коломієць, В. Коткова, С. Мартиненко, О. Нікулочкіна, О. Овчарук, О. Панфілова, О. Пометун, О. Савченко, О. Семенов, Дж. Равен, А. Хуторської та ін.

Вибір компонентів і показників сформованості професійної компетентності майбутніх учителів залишається складним і досить суперечливим питанням у педагогічній теорії та практиці. Визначення сутності поняття «професійна компетентність учителя» висвітлене в працях зарубіжних (Д. Брител, Є. Джимез, Р. Квасниця, В. Ландшеєр, М. Леннон, П. Мерсер, М. Робінсон) та вітчизняних (В. Адольф, Т. Добудько, Т. Довга, О. Дубасенюк, М. Євтух, І. Зязюн, О. Комар, Н. Кузьміна, О. Ломакіна, А. Маркова, С. Павлютенков, С. Якименко та ін.) учених, які визначають різні підходи до компонентного складу професійної компетентності, її структури, наповнюваності та трактування.

Мета статті полягає в аналізі компонентів і показників сформованості професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи з використанням веб-технологій у педагогічних коледжах.

Формування професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи засобами веб-технологій – це сукупність взаємопов'язаних елементів: мети, змісту, форм, методів і засобів навчальної діяльності, спрямованих на саморозвиток, самовдосконалення особистості при діалектичній взаємодії суб'єктів освітнього процесу, що передбачає набуття студентами професійно та особистісно значущих якостей, затребуваних суспільством.

Сучасні теорія і практика професійної освіти майбутніх учителів початкової школи не забезпечують на належному рівні сформованість цілісного, системного сприйняття студентами професійної компетентності. Наслідком цього є розуміння ними педагогічної діяльності як окремих, хоча і певним чином пов'язаних процесів, відсутність у випускників педагогічних коледжів умінь творчо вирішувати професійні завдання і проблемні ситуації в реальній педагогічній дійсності.

Виходом із цієї ситуації є розроблення структури професійної компетентності вчителя початкових класів, вибір ефективної технології процесу її формування у студентів педагогічних коледжів, у тому числі із застосуванням веб-технологій, з обов'язковим моніторингом сформованості окремих компетентностей у випускників. Формування компетентних педагогів може бути здійснене лише тоді, коли студенти ще в період навчання в педагогічному коледжі будуть знаходитися в умовах, максимально наближених до майбутньої професійної діяльності, які їх готуватимуть до співпраці не лише з молодшими школярами, а й з усіма суб'єктами освітнього процесу початкової школи.

Тому для реалізації компетентного підходу в педагогічних коледжах важливою є побудова системи оцінювання сформованості професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи, визначення компонентів і показників її успішної реалізації. У численних наукових працях аналізуються різні складові професійної компетентності фахівців.

Так, Дж. Равеном виділив 37 видів компетентностей. На його думку, компетентність «складається з великої кількості компонентів, багато з яких відносно незалежні один від одного... деякі компоненти відносяться швидше до когнітивної сфери, а інші – до емоційної... ці компоненти можуть замінювати один одного як складові ефективної поведінки» [7, с. 253].

В. Болотов та В. Серіков зазначають, що змістовий аспект терміна «компетентність» включає три складові: «когнітивну (володіння

знаннями); операційну (сформованість способів діяльності, технологічної грамотності); аксіологічну» [1, с. 10].

Т. Пльонтек, уважаючи, що компетентності характеризують людину типової професії, у структурі компетентності педагога виокремлює найбільш сутнісні, на його думку, компоненти: «праксеологічні, комунікаційні, креативні, інформаційні, моральні, взаємодії» [12, с. 39].

На думку Л. Філатової, «компетентність об'єднує в собі навичкову й інтелектуальну складові освіти; поняття компетентність включає не лише когнітивну, операційно-технологічну складову, а й естетичну, мотиваційну, соціальну та поведінкову; компетентність включає результати навчання (знання й уміння), звички, ціннісні орієнтації та ін.; компетентність означає здатність мобілізувати одержані знання, вміння, досвід, способи поведінки в конкретних ситуаціях; у поняття компетентності закладена ідеологія інтерпретації змісту освіти відповідно до чинного стандарту» [10, с. 10].

В. Крупа зазначає, що в сучасних умовах формування професійної компетентності майбутніх фахівців є одним із фундаментальних базових компонентів їх професійної підготовки і зумовлене синтезом професійних знань (гносеологічний компонент), ціннісних відносин (ціннісно-смісловий компонент) і спеціальних умінь (діяльнісний компонент)» [4, с. 93].

Цікавою є точка зору О. Євсюкова, який вважає, що «структурними компонентами професійної компетентності інженера-педагога є: мотиваційно-ціннісний, змістовно-процесуальний і професійно-особистісний, а функціональними – пізнавальний, комунікативний, нормативний і рефлексивний» [3, с. 93].

О. Перець у структурі професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів виділяє такі компоненти: мотиваційно-ціннісний, змістовий, операційно-діяльнісний, особистісний і рефлексивний [6, с. 120].

Важливою є думка С. Мартиненко, яка зазначає, що «професійна діяльність вчителя початкових класів полягає у створенні в освітньому процесі умов для навчання, виховання, розвитку і самовдосконалення особистості, встановлення потенційних можливостей та умов для творчої самореалізації. Структура професійної діяльності містить мету навчання (педагогічні завдання); професійно-педагогічну спрямованість (мотив); концептуальну модель і план вирішення кожного педагогічного завдання; процес опрацювання поточної інформації; перевірку і корекцію їхніх результатів» [5, с. 18].

Я. Сікора, враховуючи результати наукових досліджень І. Бега, І. Зязюна, В. Крижко, Є. Павлютенкова, Н. Кузьміної, А. Маркової,

І. Міщенко та інших щодо структури професійної компетентності, визначила такі «компоненти професійної компетентності вчителя: мотиваційно-ціннісний, змістовий, діяльнісний, особистісний і дослідницько-рефлексивний» [9, с. 51].

Таким чином, на думку цитованих авторів [1; 3; 4; 5; 6; 9], у структурі професійної компетентності вчителя найбільш часто виділяють мотиваційно-ціннісний (мотиваційний), особистісний, когнітивний, комунікативний, операційний (операційно-технологічний) компоненти. Ми поділяємо думку більшості дослідників про те, що компоненти професійної компетентності слід розглядати в органічній єдності, бо лише цей чинник дозволяє окреслити компетентність як цілісну інтеграційну якість майбутніх учителів.

Вивчення особливостей професійної діяльності вчителів початкової школи, виявлених науковцями [5; 6; 8; 11], дозволило нам зробити висновок, що вчитель початкових класів:

- має розвинені педагогічні здібності та володіє системою знань про дітей молодшого шкільного віку;
- компетентний у великій кількості предметних методик і педагогічних технологій, знає нормативні документи, Державний стандарт початкової загальної освіти;
- відрізняється інваріантністю й універсальністю щодо предметної галузі знань (від учителя-предметника);
- має розвинені професійні функції: мотиваційну, рефлексивну, комунікативну, самоосвітню, проектну та ін.

На основі викладеного вище та проведеного детального аналізу особливостей формування професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи, шляхів застосування веб-технологій в освітньому процесі педагогічних коледжів нами виділено такі основні компоненти у структурі професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-діяльнісний і проектувально-технологічний.

При визначенні вимог до вчителя початкових класів ми враховували вимоги Галузевого стандарту вищої освіти України й освітньо-кваліфікаційної характеристики бакалаврів спеціальності 6.01010201 «Початкова освіта» напряму підготовки 0101 Педагогічна освіта. У них передбачено підготовку вчителя початкових класів, який «володіє знаннями, навичками, прийомами навчання всіх предметів початкового циклу та вміло використовує їх під час вирішення педагогічних, навчально-виховних і науково-методичних завдань. Учитель початкових класів проводить роботу з виявлення та розвитку здібностей

дітей, формує культуру усного та писемного мовлення, розвиває необхідні навчальні вміння та навички, всі форми мислення, виховує любов до навчальної діяльності, залучає молодших школярів до різних видів особистої та суспільно-корисної діяльності» [2, с. 6-10].

Отже, у нашому дослідженні *мотиваційно-ціннісний компонент* професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи характеризується такими показниками: усвідомлення майбутніми вчителями початкової школи особистісної та суспільної цінності майбутньої професії, професійного самовдосконалення, потреби в самоосвіті, саморозкритті та самовираженні, у тому числі засобами веб-технологій; сформованість позитивної мотивації до майбутньої професійної діяльності, застосування засобів веб-технологій; володіння технікою самодіагностики, навичками самоосвіти і саморозвитку, здатність до самопізнання і самореалізації; розвиток емоційно-вольового механізму формування професійної компетентності; професійно-особистісне самовизначення майбутніх учителів щодо використання веб-технологій у педагогічній діяльності тощо.

Показниками *когнітивно-діяльнісного* компонента є: оволодіння професійно значущими знаннями (спеціальними, психолого-педагогічними, управлінськими, науково-методичними, предметними, технологічними), знаннями з методики викладання в початковій школі на основі особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів науково-теоретичних і науково-практичних знань про педагогічну діяльність загалом і особливостей здійснення її в процесі навчання в початковій школі зокрема: прагнення студента до одержання інформації з різних джерел, у тому числі засобами веб-технологій; знання психологічних і дидактичних закономірностей і законів, дидактичних принципів; уміння застосовувати соціально-педагогічні, методичні знання на практиці; уміння ефективно використовувати ІКТ для опрацювання, інтегрування різноформатної інформації, створення інформаційних продуктів; уміння аналізувати, систематизувати інформацію, оцінювати її достовірність, релевантність тощо; вміння визначати педагогічно доцільні засоби веб-технологій, аналізувати й оцінювати наявні, розробляти і застосувати їх у майбутній педагогічній діяльності.

Проектувально-технологічний компонент професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи характеризується такими показниками: сформованість цілей, соціальних установок, ціннісних орієнтацій, інтересів, потреб, нахилів, мотивів, що спонукають до професійної педагогічної діяльності та визначають професійну спрямованість особистості (вміння оцінювати й аналізувати свій рівень професійної компетентності та проектувати шляхи його підвищення); сформованість комплексу зага-

льнопедагогічних умінь (прогностичних, конструкторських, організаційних, комунікаційних, когнітивних, рефлексивних); умінням проектувати, реалізовувати, оцінювати і коригувати освітній процес у початковій школі; вміння здійснювати самоконтроль і рефлексію (аналізувати, оцінювати власну самоосвіту, коригувати й розробляти нові завдання, прагнути до професійного розвитку), у тому числі з використанням веб-технологій.

Таким чином, у нашому дослідженні професійну компетентність майбутніх учителів початкової школи ми розглядаємо як складову частину професійної підготовки, що являє собою інтегративну властивість особистості та включає мотиваційно-ціннісний, когнітивно-діяльнісний і проектувально-технологічний компоненти, що відображають їх готовність і здатність ефективно здійснювати професійно-педагогічну діяльність при вирішенні організаційно-професійних завдань в умовах початкової загальної освіти. Для реалізації компетентнісного підходу важливою є побудова системи оцінювання рівнів сформованості компонентів професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи, визначення показників їх успішної реалізації.

Розроблені компоненти та показники сформованості професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи забезпечать можливість проведення моніторингових досліджень із даної проблематики, що і є перспективою подальших пошуків у цьому напрямі з метою визначення шляхів підвищення рівня професійної компетентності студентів педагогічних коледжів.

Посилання:

1. *Болотов, В. А.* Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе / *В. А. Болотов, В. В. Сериков* // Педагогика. — 2003. — № 10. — С. 8-14.
2. Галузевий стандарт вищої освіти. Освітньо-кваліфікаційна характеристика бакалавра спеціальності 6.01010201 «Початкова освіта» напряму підготовки 0101 Педагогічна освіта. — К. : Міністерство освіти і науки України. — 128 с.
3. *Євсюков, О. Ф.* Вплив навчальної діяльності на формування професійної компетентності студентів інженерно-педагогічних вищих навчальних закладів [Електронний ресурс] / *О. Ф. Євсюков*. — Режим доступу : http://www.kpi.kharkov.ua/archive/Tipuss/2011_2/Evsyuk.pdf.
4. *Крупа, В. В.* Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх фахівців фізичної реабілітації / *В. В. Крупа* // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота». — [Вип. 27]. — С. 93-96.
5. *Мартиненко, С. М.* Діагностична діяльність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика : монографія / *С. М. Мартиненко*. — К. : КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2008. — 434 с.
6. *Перець, О.* Основні критерії, рівні та показники сформованості професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів / *О. Перець* // Пробле-

- ми підготовки сучасного вчителя : наук. зб. Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. — 2010. — № 2. — С. 119-126.
7. *Равен, Дж.* Компетентность в современном обществе. Выявление, развитие и реализация / *Дж. Равен.* — М., 2002. — 368 с.
 8. *Савченко, О. Я.* Удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів / *О. Я. Савченко* // Підготовка педагогічних кадрів до роботи в умовах нової структури і змісту початкової освіти : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. — Полтава, 2001. — С. 8.
 9. *Сікора, Я. Б.* Формування професійної компетентності майбутнього вчителя інформатики / *Я. Б. Сікора* // Професійна підготовка вчителів в умовах упродовження кредитно-модульної системи : матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції / редкол. : *В. О. Огнев'юк, Л. Л. Хоружа, О. В. Караман* та ін. — К. : КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2007. — С. 49-53.
 10. *Филатова, Л. О.* Компетентностный подход к построению содержания обучения как фактор развития преемственности школьного и вузовского образования / *Л. О. Филатова* // Дополнительное образование. — 2005. — № 7. — С. 9-11.
 11. *Хомич, Л. О.* Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів / *Л. О. Хомич.* — К. : Магістр, 1998. — 150 с.
 12. *Piątek, T.* Kulturowy aspekt kształcenia nauczycieli doby społeczeństwa informacyjnego / *Tadeusz Piątek* // Педагогічна освіта і наука в умовах класичного університету : традиції, проблеми, перспективи : у 3-х т. — Т. 1 : Підготовка педагогічних кадрів у вищій школі: виклики, проблеми, динаміка змін : зб. наук. пр. ; за ред. *М. Євтуха, Д. Герцюка, К. Шмидта.* — Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2013. — С. 35-43.

References (transliterated and translated):

1. *Bolotov, V. A. & V. V. Serikov.* Kompetentnostnaia model: ot idey k obrazovatel'noi programme (Competence model: from the idea to the educational program). // *Pedagogy*, 2003, No 10, P. 8-14 [in Russian].
2. Haluzevyi standart vyshchoi osvity. Osvitno-kvalifikatsiina kharakterystyka bakalavra spetsialnosti 6.01010201 «Pochatkova osvita» napriamu pidhotovky 0101 Pedahohichna osvita (Standard for higher education. Educational qualification characteristics of Bachelor in specialty 6.01010201 «Primary Education» of the field of study 0101 Teacher Education.). Kyiv, 128 p. [in Ukrainian].
3. *Yevsiukov, O. F.* Vplyv navchalnoi diialnosti na formuvannia profesiinoi kompetentnosti studentiv inzhenerno-pedahohichnykh vyshchykh navchalnykh zakladiv (The impact of learning activities on the formation of professional competence of students of engineering pedagogical higher educational institutions). [Electronic resource] – Mode of access : http://www.kpi.kharkov.ua/archive/Tipuss/2011_2/Evsyuk.pdf [in Ukrainian].
4. *Krupa, V. V.* Pedahohichni umovy formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnykh fakhivtsiv fizychnoi reabilitatsii (Pedagogical conditions of forming professional competence of future specialists of physical rehabilitation). // *Scientific Bulletin of Uzhgorod National University. «Pedagogy, social work» Series. Issue 27, P. 93-96* [in Ukrainian].
5. *Martynenko, S. M.* Diahnostychna diialnist maibutnoho vchytelia pochatkovykh klasiv: teoriia i praktyka: monohrafiia (Diagnostic activity of future primary school teacher: Theory and Practice: Monograph). Kyiv, 2008, 434 p. [in Ukrainian].

6. *Perets, O.* Osnovni kryterii, rivni ta pokaznyky sformovanosti profesiinoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia pochatkovykh klasiv (The main criteria, levels and rates of formation of future primary school teacher's professional competence). // Problems of modern teacher's training : Scientific Collection of Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyna, 2010, No 2, P. 119-126 [in Ukrainian].
7. *Raven, J.* Kompetentnost v sovremennom obshchestve. Vyiavlenie, razvitie i realizatsiya (Competence in modern society. Identification, development and implementation). Moscow, 2002, 368 p. [in Russian].
8. *Savchenko, O. Ya.* Udoskonalennia profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv (Improving the training of future primary school teachers). // Training teaching staff to work in the new structure and content of basic education : Proceedings of nationwide scientific conference. Poltava, 2001, P. 8. [in Ukrainian].
9. *Sikora, Ya. B.* Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia informatyky (Formation of professional competence of future teachers of Computer science). // Teacher's training in terms of the introduction of credit-modular system : Proceedings of Ukrainian scientific-technical conference / [Ed. by : V. O. Ohnev'iuk, L. L. Khoruzha, O. V. Karaman et al. Kyiv, 2007, P. 49–53 [in Ukrainian].
10. *Filatova, L. O.* Kompetentnostnyi podhod k postroeniyu soderzhaniya obucheniya kak faktor razvitiya preemstvennosti shkol'nogo i vuzovskogo obrazovaniya (Competence approach to the construction of the training content as a factor of continuity of school and higher education). // Additional Education, 2005, No 7, P. 9-11 [in Russian].
11. *Khomych, L. O.* Profesiino-pedahohichna pidhotovka vchytelia pochatkovykh klasiv (Professional and pedagogical training of primary school teachers). Kyiv, 1998, 150 p. [in Ukrainian].
12. *Piqtek, T.* Kulturowy aspekt ksztalcenia nauczycieli doby spoleczenstwa informacyjnego (The cultural aspect of teacher's training in the era of information society) // Teacher education and science in terms of classical university: traditions, problems and prospects : in 3 volumes. Vol. 1 : Training of teaching staff in higher education : challenges, problems and dynamics of change : Collected Works ; ed. by. M. Yevtukh, D. Hertsiuk, K. Shmydt. Lviv, 2013, P. 35-43 [in Polish].

Стаття надійшла до редакції 23.05.2016

А. Крижановський

Компоненти та показники сформованості

професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи

У статті обґрунтовано, що для реалізації компетентнісного підходу в педагогічних коледжах важливою є побудова системи оцінювання сформованості професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи, визначення компонентів і показників її успішної реалізації. Визначено, що вибір компонентів і показників сформованості професійної компетентності майбутніх учителів залишається складним і досить суперечливим питанням у педагогічній теорії та практиці. Нині вчені визначають різні підходи до компонентного складу

професійної компетентності, її структури, наповнюваності та трактування. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури з проблем педагогічної освіти визначено, що результатом підготовки майбутніх учителів початкової школи у педагогічних коледжах із використанням веб-технологій є сформована професійна компетентність як інтегроване утворення, що синтезує мотиваційно-ціннісний, когнітивно-діяльнісний і проектувально-технологічний компоненти, що відображають їх готовність і здатність ефективно здійснювати професійно-педагогічну діяльність при вирішенні організаційно-професійних завдань в умовах початкової загальної освіти.

Ключові слова: професійна компетентність, майбутній учитель початкової школи, компоненти, показники.

A. Kryzhanovskyi

Components and Indicators of Primary School Teachers' Professional Competence Formation

The article substantiates that for the implementation of competence approach in pedagogical colleges the building of rating system of professional competence formation of primary school teachers, the determination of the components and indicators of its successful implementation is of great importance. It is determined that the choice of components and indicators of professional competence formation of future teachers is a complex and controversial issue in educational theory and practice. Currently, scientists determine the different approaches to the professional competence components, its structure, filling and interpretation. The analysis of psychological and educational literature on teachers' education made it possible to determine that the result of primary school teachers training at pedagogical colleges using web technologies is the formation of professional competence as an integrated entity that synthesizes motivational value, cognitive-activity and the design technological components reflecting their willingness and ability to effective professional and educational activities in solving organizational and professional objectives in terms of primary education.

Key words: professional competence, future primary school teacher, components, indicators.

Рецензент – доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник О. Б. Будник